

Anmeldelser

Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie (redaktion Olaf Olsen), bd. 1-3, København 1988. 1. Jørgen Jensen: I begyndelsen. Fra de ældste tider til ca. 200 f.Kr. 391 s. – 2. Lotte Hedeager: Danernes land. Fra ca. år 200 f.Kr. - ca. 700 e.Kr. 374 s. – 3. Peter Sawyer: Da Danmark blev Danmark. Fra ca. år 700 til ca. 1050, 376 s. – Alle bind med talrige illustrationer, delvis i farver, samt kort. Sælges kun i subskription, pr. bind 320 kr.

Skal man under ét omtale de tre første bind af værket, kan man starte med den sætning i forlagenes forord, at hver ny generation skal have sin egen nye, store Danmarkshistorie. Netop for ca. 30 år siden udsendte Politikens forlag sin 14 bind store skildring af vor historie fra indvandringen af de første jægerfolk og frem til den nutid, der allerede i dag er ved at være fortid. I 1962 skildrede Johs. Brøndsted sten-, bronze- og det meste af jernalderen i ét bind, medens vikingetiden fik sit eget. Brøndsted løste opgaven på en fin og let læselig måde, men hans grundlæggende teorier og hele metode var allerede dengang ved at være forældede, og vikingetiden – hans special-område – fik han ikke lov til at skildre; dette sidste bind havde hverken arkæologer eller historikere ret meget til overs for dengang.

Politikens danmarkshistorie fik en overvældende modtagelse og udkom i flere oplag. To gange, især ved den sidste udgave (1977), blev Brøndsteds bind ført à jour, men kun vedrørende nye fund; redaktionen ønskede ikke at ændre den i mellemtiden afdøde forfatters synspunkter. Mange af HT's læsere vil nok sammenligne oldtidshistorien her med det nye værk og måske ryste lidt på hovedet, når de opdager, hvor forskelligt det samme primærmateriale kan tolkes. Arkæologerne er knap så chokerede; de er udmærket klar over, hvor vanskeligt det er at nå frem til mennesket bag de spredte og tilfældigt overleverede fund og at tolke meninger og tanker bag dem.

Valget af nye forfattere til alle de tre nævnte bind er udmærket, og det er prisværdigt, at de – som hovedredaktøren skriver – får lov til at udtrykke sig på forskellig måde med hensyn til metode og synspunkter. Fælles for dem er, at de ikke blot behersker det danske materiale, men skildrer det på bred europæisk baggrund. Ja, hvad ellers? Sådan vil

måske de fleste af HT's læsere spørge. Hertil må svares, at noget sådant ganske vist er tradition blandt danske arkæologer, men i de andre nordiske lande skriver vore kolleger tilsvarende oversigter med en ofte helt utilstrækkelig omtale af den så nødvendige baggrund.

De to første bind af det nye værk er stærkt præget af nye retninger hos internationale arkæologer, hvor man søger et fælles mønster for al tidlig kulturudvikling. Inden for den nært beslægtede etnologiske forskning var sådanne evolutionistiske synspunkter toneangivende i forrige århundrede, men blev så forladt til fordel for andre retninger. For en snes år siden genoptog først amerikanske og engelske forskere de evolutionistiske modeller, hvorefter tendensen spredte sig, bl.a. herhjemme. Man har kaldt det »New Archaeology«, et efterhånden mindre korrekt udtryk, da der nu er flere forskellige varianter. Men de nymodens modeller bør læses opmærksomt i de to første bind, da begge forfattere hist og her tydeligt siger, at der er tale om mulige forklaringer og ikke om sikkert dokumenterede resultater.

Men man må hilse de nye tolkninger af kultur- og samfundsudviklingen gennem største parten af vor oldtid velkommen, bl.a. fordi naboområdernes kolleger får mulighed for at vurdere både styrke og svaghed i den forhistoriske arkæologi. Det gælder ikke blot de moderne retninger, men i lige så høj grad det grundsyn, som fagets folk for både én og to generationer bekendte sig til.

Lad mig give et eksempel på større ændringer. Gennem hele stenalderen tales der ikke længere om store indvandring som årsag til afgørende forandringer i både materiel og åndelig kultur (så vidt denne sidste giver sig udtryk i gravskik). I Politikens danmarkshistorie (så sent som 1977) fik sydfra kommende folk skyld både for indførelse af de skelsættende, nye erhverv – agerbrug og husdyrhold – samt nogle århundreder senere for fremkomsten af de såkaldte enkeltgravs- eller stridsøkse-kulturer. I dag tales der ikke om indvandring. De radikale kulturændringer tolkes som fremkaldt af naturforholdenes eller menneskenes stigende pres på mulighederne for fødeproduktion, hvorved befolkningen tvinges over i nye erhvervsformer og deraf følgende ændringer af både samfundsstruktur og materiel kultur. En anmeldelse er ikke stedet for faglig diskussion, men det er fristende at nævne, at lignende tolkninger ikke altid er lige brugbare i værkets andet bind, som især efter vor tidsregnings begyndelse er fyldt med folkevandringer, i mange tilfælde historisk dokumenterede.

Et relevant problem for HT's læsere er dateringer. Det gælder især sten- og bronzalderens tal, hvor forf. anvender de reviderede, såkaldt kali-

brerede kulstof 14-dateringer, uden klart at gøre opmærksom på, at mange arkæologer indtil for få år siden brugte (ja, enkelte endnu i dag bruger) de konventionelle (dvs. ikke-kalibrerede) C-14 tal. Navnlig er det alvorligt i 4. årtusinde f. Kr., hvor der kan blive tale om en tidsforskel på ca. 1.000 år efter den anvendte metode. I sidste udgave af Politikens danmarkshistorie blev der udførligt gjort rede for disse forhold, og der var indsat et skema, hvor man direkte kunne sammenligne de omtrentlige årstal for de vigtigere perioder. I det nye værk er forholdet blot omtalt i en slags note, der er gemt efter illustrationslisten s. 385; tilmed er den så kortfattet, at kun fagfolk med kendskab til sagen forstår den. Alle andre, der vil bruge værket som håndbog til videre læsning, er ladt i stikken.

Et andet generelt forhold bør kommenteres. Det drejer sig om de skel, som redaktionen har sat mellem de tre bind. Mellem bd. 1 og 2 ligger det ca. tre århundreder efter jernalderens begyndelse. Dette er nyt, dvs. ikke brugt i andre oversigter. Og faktisk er der i den tidlige jernalder ikke noget klart kulturhistorisk skel omkring år 200 f. Kr. Den valgte fremgangsmåde har den fordel, at én forfatter får mulighed for at skildre det kulturhistorisk vigtige og forskningsmæssigt spændende skifte mellem bronze- og jernalder ved ca. 500 f. Kr. (Her er han forøvrigt særlig kyndig gennem sin egen forskning). Men der er også en ulempe, idet forf. til bind 2 atter må berette om nogle områder, hvor arkæologerne ved rimelig god besked (f.eks. om landsbysamfundet, de enkelte gårde, markerne, husdyr og planteavl). Et par illustrationer er tilmed gentaget (den yngre landsby fra Grøntoft og det store gravfelt ved Årupgård). Det får endda være, men det er vanskeligere at forsvare, at et par vigtige fund først nu omtales og afbildes, skønt deres rette plads skulle være før ca. 200. Det gælder Hjortspring med båden og alle våbnene samt de velbevarede træplove af ard-typen. Og hvad har en gammel fibel (s. 62, nr. 3) at gøre blandt ca. 300 år yngre stykker, der beskrives som de ældste danske jernalderfibel?

Også mellem bd. 2 og 3 bliver der problemer. Skellet er sat ved ca. 700, men det svarer hverken arkæologisk eller historisk til noget klart skifte. Måske er det fra redaktionens side tænkt som en udfordring til forfatterne om at skildre overgangen til vikingetid på en ny måde. Her begynder historiske kilder i udlandet at oplyse om enkeltheder i vor historie for snart at blive lige så værdifulde som de bidrag, der kan gives fra arkæologisk og anden side. Resultatet af dette eksperiment er ikke så godt. Sagen er, at overgangen mellem perioderne »germansk jernalder« og »vikingetid« i sin tid blev defineret alene i det arkæologiske materiale, primært ved et markant stilskefte i den hjemlige kunstindustri. Herefter skulle vikingetiden begynde omkring eller lidt før år 800. Førende

forskere i dette århundrede (Brøndsted, Shetelig og senest Arbman (1937)) er gennem nye studier nået til samme resultat. Men de har alle været klar over, at nogle elementer i den materielle kultur ikke viste samme klare skel her, men en jævn udvikling fra 8. til 9. årh. – I de seneste årtier har især arkæologer brugt historiske oplysninger til at fremhæve, at der i nordboernes kontakt med Vesteuropa også skete noget vigtigt netop omkring år 800 (bl.a. de første dokumenterede vikingetogter til England og – nok så afgørende – franker-rigets ekspansion så langt nordpå, at forhold og begivenheder i Danmark bliver registreret i dets annaler).

Hvordan er skellet »ca. 700« så taklet af de to forfattere? I bind 2 slutter den arkæologisk dominerede skildring af yngre germanertid ca. 700 i teksten (i skemaet sidst i bogen mærkeligt nok ca. 750). Forf. kunne tænkes at imødegå en kritik mod denne/disse tidlige dateringer med det argument, at hun med forsæt ikke har medtaget periodens yngste fase (stilhistoriens gruppe E og dens smykketyper); måske vil hun henvise til nyligt publicerede resultater fra en enkelt gravning – i Ribe –, hvor ældre vikingetids miljø skulle være dateret mindst et halvt århundrede før 800. Nyere kontrolgravninger her har vist, at denne tolkning ikke holder. Begge argumenter står for anmelderens regning, da de ikke er omtalt i bindet, men her finder man til gengæld ikke andre grunde for at lade yngre germansk tid slutte ca. 700.

Så må forklaringen da komme i det følgende bind. Nej, det arkæologiske fundstof, der skulle bygge bro til det foregående, er overhovedet ikke omtalt, dvs. at der heller ikke her gives nogen definition på vikingetidens begyndelse. Så må historikere (og andre fagfolk), der i hvert fald i denne del af oldtiden tager årstal bogstaveligt, spørge begge forfattere: Hvornår begynder vikingetiden? og hvorledes begrundes moderne forskning et periode-skifte, der indgår som et fast begreb i faglige og populære fremstillinger, selv i skolebøger?

Anmelder man en bog – eller som her en trilogi – bør man normalt referere indholdet samt vurdere kvalitet og stil. Emnet, vor samlede oldtidshistorie, behøver vist ingen præsentation, og det er ovenfor nævnt, at de tre forfattere hver på sin facon har løst den stillede opgave fortræffeligt og givet en bred læserkreds en moderne introduktion til vældige områder, hvor både nyt primærstof og ny forskning har gjort tidligere oversigter mere eller mindre forældet. Det er heller ikke nødvendigt at gentage presse-anmelderes glæde over en let fattelig fremstilling samt et fortrinligt og rigeligt billedstof (med selvstændige tekster); det kan man tilslutte sig. Når det ovenfor er sagt, at mange

læsere måske vil sammenligne større eller mindre afsnit med de tilsvarende dele i enten Politikens danmarkshistorie eller 1. bind af Gyldendals tilsvarende værk (1977) og da overraskes over, hvor forskelligt skildringen af sten-, bronze- og jernalder (indtil vikingetid) nu er, gælder noget lignende ikke arkæologerne. Den yngre generation af forskere har allerede markeret sig, bl.a. i forlaget Sesams danmarkshistorie, hvor de tilsvarende bind (1979-81) beskriver de samme afsnit i populær, men også faglig brugbar form og i de første dele med anvendelse af samme grundsyn som i det nye værk. Der er grund til at fremhæve Sesams bind om sten- og bronzealder, skrevet af Søren H. Andersen, Poul Otto Nielsen og Jørgen Jensen i kronologisk rækkefølge. For jernalderens vedkommende vil anmelderen nok foretrække bind 2 af det nye værk. Også Jørgen Jensens brede skildring i bind I af Dansk Social Historie (1979) (engelsk udgave *The Prehistory of Denmark* 1982) bør nævnes. I alle tilfælde er selv 20 og 30 år gamle forskningsresultater fremlagt på en ofte helt ny måde, svarende til hvad vi ser i det nye værk. Sådanne tilsyneladende radikale ændringer inden for dansk arkæologi er udtryk for fagets udvikling og livskraft, hvad der kun kan glæde ældre og mere traditionelt tænkende kolleger. Men når den næste generation engang tager fat, vil de nu moderne tolkninger måske forekomme gammeldags.

De sidstnævnte betragtninger gælder ikke bindet om vikingetiden. Forfatteren, professor Sawyer, er historiker og vel orienteret i alle de nabo-discipliner, der også har perioden som arbejdsfelt. Det er naturligt, at Danmarks historie er blevet det centrale i denne oversigt, men der er ligesom ikke blevet plads til flere væsentlige emner inden for det rige arkæologiske stof og dermed en mere rimelig kontakt til det foregående bind. Mere interesserede læsere må supplere fremstillingen med Else Roesdahls à jour førte bog *Danmarks Vikingetid* (1980) for at få balance i vor viden om perioden; (en kort henvisning i litteraturvejledningen er ikke nok). Med dette forbehold er jeg ikke bange for at betegne bind 3 som en fremragende og fængslende skildring af tre vigtige århundreder i landets historie. Det bør tilføjes, at man for første gang ser en fremstilling af perioden, hvor moderne numismatik er medtaget og brugt som selvstændigt kildemateriale. Om så mange djærve ny-tolkninger af de historiske kilder med aflivning af flere ældre og populære »myter« kan stå for en faghistorikers kritik, må jeg overlade til mere kyndige kolleger at vurdere.

C. J. Becker